

УДК 316.422

DOI <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2020.86.15>

Ю. В. МОСАЄВ

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи
КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна
академія» Запорізької обласної ради

Л. С. ГАМБУРГ

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри управління і економіки фармацевти,
медичного та фармацевтичного права
Запорізький державний медичний університет

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТІВ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА КРИЗЬ ПРИЗМУ СІМНАДЦЯТИ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ООН

У статті розглянуто поняття сталого розвитку та історію його імплементації до міжнародних документів, імплементованих ООН. Персоніфіковано 17 цілей сталого розвитку ООН на період із 2016–2030 років. Проаналізовано особливості досягнення глобальних цілей сталого розвитку в умовах України та вплив на трансформацію інституту українського суспільства. В межах статті проаналізовано вплив трьох пріоритетних глобальних цілей сталого розвитку в контексті трансформації сучасного українського суспільства.

Значна увага в межах дослідження зосереджена на заходах щодо подолання бідності, що є глобальною метою ООН. На думку автора, подолання бідності в Україні залежить від трансформації кількох соціальних інститутів. Від трансформації української економіки та фінансової системи до питань соціально-економічної етики. Оскільки більшість галузей української економіки не є технологічно модернізованими та мають високий рівень енергоспоживання, що робить її неконкурентоспроможною на міжнародних ринках за відсутності більшості галузей економіки національних ринків, які могли б задовольнити вітчизняних виробників.

Автор аналізує проблему розвитку сільського господарства та подолання голоду. Ця проблема є глобальною метою ООН. У межах роботи запропоновано шляхи вирішення проблеми в контексті сучасного українського суспільства.

Автор аналізує проблему забезпечення високого рівня здоров'я та добробуту, що є третьою глобальною метою сталого розвитку ООН. Проблема ранньої смертності, особливо з погляду чоловіків, є однією з основних причин дисфункціонального розвитку таких соціальних інститутів, як економіка, сім'я, виховання, що, зрештою, унеможливає досягнення сталого розвитку українського суспільства. В межах роботи структуровано 17 глобальних

цілей сталого розвитку ООН на три блоки, а також побічно розглянуто вплив кожної з них на досягнення сталого розвитку в межах сучасного українського суспільства.

Ключові слова: *соціальні інститути, трансформація інститутів сучасного українського суспільства, сталий розвиток, шляхи досягнення сталого розвитку, глобальні цілі сталого розвитку ООН.*

Постановка проблеми. Проблема сталого розвитку сучасного українського суспільства є широко дискусивною як у межах соціології, так й інших наук, які є дотичними як до функціонування суспільства загалом так і до окремих соціальних інститутів. Як показує ретроспективний аналіз розвитку українського суспільства, за всі роки української незалежності розвиток більшості показників соціально-економічного розвитку України не досягли показників часів СРСР. Одним із показників, що є виразом ефективності розвитку сучасного українського суспільства, є постійне прогресуюче зменшення кількості населення, яке проживає на території України. Україна всі роки після відновлення незалежності перебуває серед головних аутсайдерів за рівнем життя серед європейських країн. Кризові явища зафіксовані і в межах інших соціальних інституцій, як-от родина, де постійно фіксується високий рівень домашнього насильства; освіта, де середні показники знань українських школярів мають стійку тенденцію до зниження. Не краща ситуація і з розвитком інших інститутів українського суспільства. На нашу думку, одним із головних факторів такого стану речей є відсутність дієвої стратегії трансформації українських соціальних інституцій. Так, представники різних соціальних груп українського суспільства, беручи активну участь у функціонуванні тих чи інших соціальних інститутів, не мають орієнтирів та зразків позитивного для суспільства розвитку. Єдиним для них взірцем розвитку є досвід розвинених країн світу. Та навіть вибір світових успішних зразків для сталого розвитку викликає конфлікти між різними соціальними групами. Для того, щоб запобігти зазначеним соціальним конфліктам у сфері трансформації соціальних інституцій, варто зважати на міжнародні документи, які розроблені та запроваджуються заради досягнення сталого розвитку. Одним із таких документів є цілі сталого розвитку, які були розроблені та затверджені ООН.

У вересні 2015 року в межах 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку та прийняття Порядку денного розвитку після 2015 року, на якому було затверджено нові орієнтири розвитку. Підсумковим документом Саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» було затверджено 17 Цілей Сталого Розвитку та 169 завдань [3]. Зазначений документ був поширений через партнерів ООН на території нашої країни. Сьогодні в Україні до впровадження цілей сталого розвитку ООН долучені провідні вчені, державні та місцеві органи влади і громадські діячі. Водночас, незважаючи

на важливість та фундаментальність зазначеного документу, його значення в сучасному українському суспільстві є недооціненим і вимагає додаткового аналізу та інтерпретації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика сталого розвитку в Україні набула широкого вивчення, починаючи від початку ХХІ століття, й має локалізацію в межах економіки, регіоналістики та державного управління. Найбільших досягнень в цій сфері вдалось досягти таким ученим, як К. Артюшок, З. Бурик, О. Ватченко, Г. Громоздов, Л. Громоздова, А. Рожко, Л. Свистун, І. Тараненко, І. Сотник, Н. Скоробагатова, Н. Махначова, тощо. В межах соціологія тематика цілей сталого розвитку є майже не дослідженою за окремими винятками. Так, теоретичне підґрунтя соціологічного аналізу екологічних практик як засобу досягнення цілей сталого розвитку було закладено в роботах О. Лободинської та І. Магазинщикова. Міждисциплінарний підхід у сфері вивчення проблем сталого розвитку закладений у роботах О. Кіндратець. Загалом, необхідно згадати факт недостатнього висвітлення проблематики впливу. З аналізу останніх досліджень у сфері сталого розвитку чітко прослідковується тенденція до дослідження проблематики сталого розвитку загалом без досліджень документів, які регламентують континентальні та глобальні фактори, що приводять до досягнення цілей сталого розвитку як на національному, регіональному, так і на глобальному рівнях. Суттєвою проблемою є й мала кількість досліджень, спрямованих на соціологічну інтерпретацію досягнень сталого розвитку в межах функціонування як окремих соціальних інститутів, так і всього сучасного українського суспільства.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є з'ясувати особливості трансформації інститутів сучасного українського суспільства крізь призму 17-ти цілей сталого розвитку ООН.

Виклад основного матеріалу. Поняття сталого розвитку на сьогодні символізує шлях гармонійного розвитку суспільних інституцій у більшості країн світу. Саме поняття набуло високого рівня сталості та впізнаваності як у наукових колах, так і серед представників громадськості.

Уперше термін «сталий розвиток» було розглянуто в аспекті екологічних перетворень на конференції ООН у 1972 р. у Стокгольмі [2]. Після цього згаданий термін почав перекочувувати з одного міжнародного документу до іншого, що й зумовило його актуальність та високий рівень уживаності. Сьогодні ООН не тільки згадує поняття «сталий розвиток» у власних офіційних документах, а й визначило глобальні цілі для досягнення сталого розвитку з регіональними особливостями терміном із 2015 до 2030 року.

Сутність поняття «сталий розвиток» має високий рівень дискусивності через велику кількість трактувань. На нашу думку, найбільш оптимальним визначенням сутності поняття є розуміння саме сталості.

На думку відомого українського економіста В. Гросул, «у широкому розумінні сталість – це стан системи, за якого кількісні характеристики її елементів, а також їхні властивості та відносини залишаються незмінними в разі перетворення системи, що викликано змінами в середовищі її функціонування [4, с. 161]. Тобто сталий розвиток – це шлях гармонійного розвитку соціальної системи. В межах соціологічного дискурсу ми можемо розглядати досягнення сталого розвитку в сучасному українському суспільстві як процес налагодження ефективної взаємодії між різними соціальними інституціями заради гармонійного розвитку суспільства як соціальної системи.

Досягнення сталого розвитку передбачає досягнення компромісу між представниками управлінської еліти та народом, тому повинен існувати певний соціальний діалог між різними соціальними групами з метою визначення пріоритетів у сфері досягнення соціального діалогу. Необхідність зазначеного діалогу випливає з того, що сталий розвиток у концепції ООН базується на принципах демократії й вимагає суспільного погодження. Так, на думку Л. Громоздової та В. Громоздова, «публічність, відкритість, бажання дослідити та врахувати думку всіх прошарків населення щодо бачення сталого розвитку. Процес національних консультацій побудовано так, щоб залучити навіть ті групи та спільноти, які зазвичай не мають доступу до обговорення напрямів розбудови світу в контексті сталого розвитку» [3, с. 176]. Саме через це представники ООН особисто та через свої організації-партнери на національному рівні проводять консультації із представниками влади та громадськості у сфері планування оперативних та стратегічних алгоритмів для досягнення сталого розвитку на рівні громади, регіону та країни.

На думку В. Трофімової, сьогодні концепція сталого розвитку стала основою постіндустріальних моделей розвитку [7, с. 33]. Зазначена точка зору є популярною серед представників як дослідників, наукові інтереси яких розповсюджуються на соціологію, економіку та державне управління. Її сутність полягає в тому, що у глобальному постіндустріальному світі фактор побудови держави навколо нації та її символів і тому в межах глобального космополітичного світу постіндустріальної епохи поняття сталого розвитку перетворюється на символ ефективного суспільного розвитку.

У 2015 році експерти ООН проголосили 17 цілей сталого розвитку, які є пріоритетними для всього світового співтовариства та України зокрема.

Ціль № 1 «Подолання бідності». На шляху ліквідації крайніх проявів абсолютної бідності було досягнуто певних успіхів, але за 2014–2015 роки відповідний показник зріс із 1,0% до 2,2% (частка населення, чие добове споживання є нижчим за 5,05 дол. США за ПКС на особу). За 2015 рік понад удвічі (з 28,6% до 58,3%) зросла й частка населення, чий сукупні витрати є нижчими за фактичний (розрахунковий) прожитко-

вий мінімум [6, с. 16]. Динаміка наступних 5-ти років вже була позитивною, але її позитивність зумовлена тим, що падіння економіки у країні і зменшення рівня життя у 2014 році через політичну та економічну кризу були такими значними, що найменші позитивні зрушення в цій сфері суттєво підвищували рівень життя у країні. До того ж у цей час фіксувалось і суттєве зменшення населення країни через міграцію. Тобто значна кількість українців через незадоволеність умовами розвитку країни вирішили обрати альтернативні можливості власного розвитку в сусідніх з Україною країнах.

Подолання бідності в Україні залежить від трансформації кількох соціальних інститутів, починаючи від трансформації української економіки та фінансової системи закінчуючи питаннями соціально-економічної етики. Українська економіка так і не змогла визначити пріоритети власного сталого розвитку. За всі роки української незалежності не було знайдено балансу між галузями традиційної (виробництво зерна та іншої сільськогосподарської продукції, котра виробляється екстенсивними способами), індустріальної (видобування корисних копалин, виробництво чорної й кольорової металургії, машинобудування тощо) та постіндустріальної (розвиток сфери послуг та ІТ) економіки. Протистояння між представниками зазначених типів економік не сприяє трансформації української економіки та її сталому розвитку. Оскільки більшість секторів української економіки не є модернізованою технологічно та має високий рівень енергоємності, що робить її неконкурентноздатною на міжнародних ринках за відсутності в більшості секторів економіки національних ринків, які б могли вдовольнити національних виробників. Подібна ситуація в економіці призводить і до послаблення банківської системи, яка не може ефективно розвиватись на фоні постійних економічних криз та тотальної недовіри з боку населення до українських банків. До всіх зазначених проблем додається і проблема відсутності розвиненої культури бідності. В зазначеному контексті під розвиненою культурою бідності ми розуміємо конструктивне сприйняття громадянами України свого незадовільного матеріального положення та орієнтація на подолання матеріальних проблем шляхом самовдосконалення та поліпшення співпраці з роботодавцями та іншими суб'єктами національної економіки. Відсутність зазначеної культури призводить до спроб вирішення власних матеріальних проблем шляхом радикальних дій та активів громадянської непокори.

«Подолання голоду, розвиток сільського господарства» розглядаються ООН як мета сталого розвитку № 2. За даними про Індекс глобальної харчової безпеки (GFSI) 2016 року Україна посіла лише 63-ю позицію серед 113 країн, поступившись не тільки всім країнам Європи, але й тим країнам, куди Україна активно експортує продовольство, зокрема Єгипту, Тунісу, Марокко [6, с. 22]. За наступні 4 роки ситуація суттєвих змін не зазнала й ми можемо говорити про незбалансованість українського сільського господарства через те, що його розвиток зосереджений в основному

у сфері виробництва зерна на фоні дисбалансу у сфері виробництва овочів та фруктів. Проблемою розвитку сільського господарства в Україні є й те, що виробництва зерна сконцентровано в руках великих агрохолдингів, а виробництво овочів, фруктів та ягід здебільшого здійснюється малими й середніми фермерськими господарствами із залученням приватних осіб. Тому досягнення цілі ООН № 2 у сфері досягнення сталого розвитку «Подолання голоду, розвиток сільського господарства» в контексті України означає підвищення збалансованості системи шляхом збільшення питомої ваги овочів, фруктів і ягід, що сприятиме підвищенню рівня харчової безпеки у країні та підвищить якість продуктів на національному рівні. У сфері трансформації сучасного українського суспільства це призведе до зменшення безробіття в сільській місцевості та допоможе створити інноваційні майданчики для виробництва сільськогосподарської продукції на території великих міст, що дозволить створити нову підгалузь сільського господарства як міські агроекологічні зони.

Ціллю сталого розвитку № 3 ООН проголошує «Міцне здоров'я та благополуччя». Проблеми низької тривалості життя та поширення хронічних захворювань завжди були «ахіллесовою п'ятою» розвитку українського суспільства, що актуалізувались ще у 80-х роках ХХ століття. Сьогодні ж, на думку експертів ООН, «в Україні гострою соціальною проблемою залишається високий рівень передчасної смертності, особливо чоловіків, що спричинює на 12–14 років нижчу, порівняно з розвиненими країнами, тривалість життя. З кожної тисячі 20-річних юнаків до 65-річного віку не доживають 389 (на 300 більше, ніж у Швеції чи Швейцарії, на 200 більше, ніж у Польщі) [6, с. 30]. Значений стан речей свідчить про те, що медична реформа є не модною забаганкою політиків-популістів, а нагальною проблемою сьогодення. Пандемія COVID-19 показала недосконалість медичних систем у більшості країн світу. Не оминула ця проблема й Україну. Як показало перше півріччя 2020 року, система профілактики вірусних захворювань не виконала своїх основних завдань і не вберегла українців від пандемії. Водночас профілактика хронічних захворювань і є шляхом зниження смертності серед українців. Проблема ранньої смертності, особливо в розрізі чоловіків, є однією з головних причин дисфункціонального розвитку таких соціальних інститутів, як економіка, родина, виховання, що в кінцевому підсумку зумовлює неможливість досягнення сталого розвитку всього українського суспільства. Тому підвищення тривалості життя та профілактика хронічних захворювань є пріоритетом досягнення сталого розвитку в Україні.

Розглянуті нами 3 цілі сталого розвитку ООН як є базовими для розуміння всієї концепції сталого розвитку ООН, так і дає розуміння основних проблем досягнення сталого розвитку. Водночас не менш важливими й інші 14 цілей сталого розвитку, що рекомендовані експертами ООН та прийняті на генеральній асамблеї ООН у 2015 році з метою реалізації до 2030 року.

Деякі з визначених цілей можна згрупувати так: ціль № 6 «Чиста вода та належні санітарні умови»; ціль № 7 «Доступна та чиста енергія»; ціль № 12 «Відповідальне споживання та виробництво»; ціль № 13 «Пом'якшення наслідків зміни клімату»; ціль № 14 «Збереження морських ресурсів»; ціль № 15 «Захист та відновлення екосистем суші» [6, с. 3]. Зазначені цілі сталого розвитку можна віднести до екологічного блоку. Всі цілі спрямовані на відновлення екосистем як на національному, так і на глобальному рівнях. Із 2010 року в Україні активно впроваджуються технології з альтернативної енергетики й починають обговорюватись масштабні проекти у сфері збереження морських ресурсів та пом'якшення наслідків зміни клімату.

Досягнення сталого розвитку з використанням екологічних ресурсів сьогодні розглядається експертами ООН, Глобального екологічного фонду та інших міжнародних організацій як проривний метод досягнення гармонійного розвитку сучасних суспільств. Одним із таких методів є саденотерапія, що дозволяє використовувати рослини з реабілітаційною метою в роботі з особами з інвалідністю та з метою забезпечення ефективної системи екологічної соціалізації різних груп населення [5, с. 3–6]. Використання екологічних ресурсів сприятиме трансформації таких соціальних інституцій, як економіка, освіта, фізична та соціальна реабілітація. Зазначені трансформації в майбутньому сприятимуть досягненню сталого розвитку українського суспільства через розвиток соціально-економічної взаємодії в межах країни та через усебічне проникнення екологічних технологій у всі сфери суспільного буття.

Наступні 3 цілі сталого розвитку ми згрупували в економічний блок: ціль № 8 «Гідна праця та економічне зростання»; ціль № 9. «Промисловість, інновації та інфраструктура»; ціль № 12. «Відповідальне споживання та виробництво» [6, с. 3]. Всі зазначені цілі спрямовані на підвищення економічного розвитку українського суспільства та підвищення соціальних стандартів. Вирішення поставлених завдань залежить як від трансформації економіки та фінансів і супутніх соціальних інституцій, так і від боротьби з таким дисфункційним явищем, як корупція. Сучасний стан речей є таким, що корупційні прояви та дії є частиною майже всіх українських соціальних інституцій і тому досягнення сталого розвитку в Україні майже не можливе без суттєвого зменшення рівня корупції.

Сьогодні боротьба із проявами корупції в державному та комунальному секторах є одним із головних викликів сучасного українського суспільства. На нашу думку, цікавим є досвід антикорупційних реформ у медичній сфері в межах якої була розроблена ціла система антикорупційного менеджменту.

На думку М. Аніщенко, «основними обов'язковими складниками антикорупційного менеджменту є визначення особи (підрозділу), яка відповідальна за запобігання та виявлення корупції» [1, с. 214]. Тобто

поширення досвіду визначення вповноважених осіб з антикорупційної діяльності є позитивним і могло б бути поширеним у межах інших інституцій сучасного українського суспільства.

Ціль № 16 «Мир, справедливість та сильні інститути» та ціль № 17 «Партнерство заради сталого розвитку» [6, с. 3] визначають перспективи структурних перетворень сучасного українського суспільства у сфері досягнення сталого розвитку. Це свідчить про те, що структурна частина трансформації інститутів сучасного українського суспільства має базуватись на всебічному розвитку кожної із соціальних інституцій, з огляду тренди розвитку суспільств сталого розвитку у країнах Європи та Північної Америки. Водночас варто зауважити й те, що особливо важливою є співпраця заради досягнення сталого розвитку як між представниками інституцій на національному рівні, так і на рівні міжнародному, оскільки орієнтація на досвід інших країн дає можливість уникнути типових проблем у різних фазах трансформації суспільства.

Висновки і пропозиції. Забезпечення сталого розвитку є одним із головних завдань розвитку сучасного українського суспільства. Поняття «сталий розвиток» є поширеним у багатьох міжнародних документах та програмах. Із 1972 року ООН поняття «сталий розвиток» використовує в різних документах, а також на всіх Генеральних Асамблеях ООН порушується питання забезпечення сталого розвитку в різних країнах та регіонах світу. У 2015 році на саміті ООН із питань сталого розвитку були затверджені Глобальні Цілі сталого розвитку. Всі зазначені цілі рекомендовані й Україні. Досягнення будь-якої із 17-ти глобальних цілей сталого розвитку ООН сприятиме трансформації інститутів сучасного українського суспільства. Загалом, 17 глобальних цілей сталого розвитку можна розподілити на 3 блоки: екологічний, економічний та адміністративний. Досягнення цілей, котрі належать до зазначених блоків, сприятимуть не тільки трансформації економіки, екології та державного управління – вони різною мірою стосуватимуться більшості інституцій сучасного українського суспільства.

Список використаної літератури

1. Аніщенко М.А. Антикорупційний менеджмент у закладах охорони здоров'я: правовий аспект. *Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики*. Том 12, № 2(30), травень – серпень 2019 р. С. 209–214
2. Ватченко О.Б., Льченко В.М. Виникнення та аналіз поняття «сталий розвиток». *Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії: Зб. наук. пр. «Економічні науки»*. № 1. Дніпропетровськ, 2011. С. 64–68.
3. Громоздова Л.В., Громоздов В.В. Глобальні цілі сталого розвитку в регіональній політиці України. *Міжнародна економічна політика*. 2017. № 2. С. 173–187
4. Гросул В.А. Методичне забезпечення організації сталого розвитку. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2010. Вип. 1. С. 160–167.

5. Мосаєв Ю.В., Дерев'яноко Н.П., Григоренко О.С. Методичний посібник із питань упровадження саденотерапії в Україні. Запоріжжя, ГО «НАМ НЕБАЙДУЖЕ». 2020. 40 с.

6. Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна». Київ : Міністерство економічного розвитку та торгівлі України. 2017. 176 с.

7. Трофимова В.В. Концепція сталого розвитку як основа постіндустріальних моделей розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 8. С. 33

Mosaev Yu. V., Hamburg L. S. Transformation of the institution of modern Ukrainian society through the prism of the Seventeen Goals of Sustainable Development of the United Nations

The article considers the concept of sustainable development and the history of its implementation in international documents implemented by the United Nations. Seventeen United Nations Sustainable Development Goals for the period 2016-2030 have been personified.

The author explored the problem of using the term “sustainable development” in the study of Ukrainian sociologists, economists, government officials and representatives of other sciences.

The study focuses on poverty alleviation measures, which is a global goal of the United Nations. According to the author, overcoming poverty in Ukraine depends on the transformation of several social institutions. From the transformation of the Ukrainian economy and financial system to issues of socio-economic ethics. Since most sectors of the Ukrainian economy are not technologically modernized and have a high level of energy consumption, which makes it uncompetitive in international markets in the absence of most sectors of the economy of national markets that could satisfy domestic producers.

The author analyzes the problem of agricultural development and overcoming hunger. This problem is a global goal of the United Nations. In the context of Ukrainian society, the solution is to increase the balance of the system by increasing the share of vegetables, fruits and berries, which will increase food security in the country and improve the quality of products at the national level. The author analyzes the problem of ensuring a high level of health and well-being. The problem of early mortality, especially in terms of men, is one of the main reasons for the dysfunctional development of such social institutions as the economy, family, upbringing, which ultimately makes it impossible to achieve sustainable development of Ukrainian society.

Key words: social institutions, transformation of institutions of modern Ukrainian society, sustainable development, way to achieve sustainable development, global goals of sustainable development of the United Nations.